ביאורים

את עיקרי האמונה מעמיד רבי יוסף אלבו, בשונה מהרמב"ם, על שלושה: מציאות ה', תורה מן השמים ושכר ועונש. הסיבה לכך, כפי שנתבאר בפרקים הקודמים, היא כי הוא מונה רק את העיקרים שבלעדיהם לא תיתכן דת אלוהית - דת שהגיעה מהבורא ולא נוצרה בידי אדם. כל שאר יסודות האמונה הם רק תולדות של עיקרים אלה.

בפרק זה מסביר רבי יוסף אלבו כיצד שאר יסודות האמונה, הנקראים בספרו שורשים, מסתעפים משלושת עיקרים אלו.

העיקר הראשון - מציאות ה'. האמונה בקיומו של בורא עולם. כיוון שכך, אנו חייבים לומר **שאין אלוהים אחרים בעולם**. אילו היה אלוהים נוסף, היה אפשר לחשוב על עולם בלעדי אלוהים, ומי שינהל את העולם הוא אלוהים אחרים.

שורש נוסף המתחייב מהאמונה במציאות ה' הוא **שה' אינו בעל גוף, והוא מעל הזמן**, שאם לא כן, נמצא שהוא מוגבל תחת החומר והזמן, ואם-כן הוא אינו נצחי, כי יש זמן שקודם לו.

השורש האחרון שנלמד מעיקר זה הוא **שאין גבול לכוחותיו של הקב"ה ואין בו שום חיסרון**. שורש זה מורה על השלמות ועל היעדר מוגבלות של הבורא, שכל הכוחות וכל היכולות תחתיו. אם לא נאמר כן, נמצא שיכולים להיות כוחות או דברים שאין בו, ואם-כן יש מציאות מבלעדיו.

הרחבות

• תארי שלילה ותארי חיוב

שֶׁכָּל הַתְּאָרִים שֶׁיְּחֻיַּב שֶׁיִּמָּצְאוּ לוֹ... בְּצַד שֶׁלֹּא יִקְרֶה מִזֶּה חֶסְרוֹן בְּחֻקּוֹ. הקב"ה הינו למעלה מכל יכולת של תיאור מצידנו. כל מילה שנאמר רק תצמצם את רוממותו יתברך. על כן אומר רבי יוסף אלבו שיש ליחס לה' רק תארים אשר בלעדיהם היה לו חסרון, כמו יכולת ורצון. על כן, התארים המופיעים בתורה הינם תארים בעלי **משמעות של שבח** באופן קבוע. במקום אחר מוסיף רבי יוסף אלבו שלוש הגדרות: **א.** תארים הנוספים על העצמות סותרים את אחדות ה', ועל כן אין לתאר באופן אובייקטיבי את ה' כחכם וגיבור. **ב.** מכיוון שאינו גוף, אין לתארו בתכונות גשמיות כנקימה ושמחה. **ג.** מכיוון שאין לו היתלות בזמן, מחויב שיהיה לו כוח אין סופי, ולכן אי אפשר להשוות או לדמות אותו לשום דבר מהנמצאים [מאמר שני פרק ז].

לפי **הרמב"ם** אין לתאר את ה' בתארים חיוביים כלל, ואף לא במשמעות חיובית המסלקת מחסרון. כל התארים החיוביים הנאמרים בתורה כלפי הקב"ה מתארים את **פעולותיו**, מכיוון שרק את הפעולות של ה' אנו יכולים להשיג: "אופן זה של תארים (=הפעולות) רחוק מעצם המיוחס", התארים הללו אמנם מתיחסים אל ה' הפועל אותם, אבל אינם מגדירים את עצמות ה'. הם רק מלמדים אותנו על הפעולה עצמה, אפילו כאשר היא מתבצעת בריחוק מהפועל אותה. למשל המשפט 'ראובן בנה את החומה הזאת' מתאר את פעולתו של ראובן, ומאידך אין צורך להגדיר את ראובן כדי להבין את פעולתו [מורה נבוכים א, נב].

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה-עָשָׂר

ארבעה שורשי "מציאות ה'"

הַשָּׁרָשִׁים הַנִּתְלִים בִּשְׁלֹשֶׁת הָעִקָּרִים שֶׁזָּכַרְנוּ, וְהַמִּסְתָּעֲפִים מֵהֶם, הֵם שְׁמוֹנָה. כִּי מִן הָעִקָּר הָרִאשׁוֹן, שֶׁהוּא "מְצִיאוּת ה'", יִסְתָּעֲפוּ מִמֶּנּוּ אַרְבָּעָה שָׁרָשִׁים, כּוֹלְלִים כָּל הַדְּבָרִים הַנִּתְלִים בִּמְצִיאוּת ה', שֶׁהוּא מְחֻיַּב-הַמְּצִיאוּת. וְהֵם: הָאַחְדוּת – עַל-הַדֶּרֶךְ שֶׁכָּתָבְנוּ [בפרק הקודם, ד"ה ומה]; וְשֶׁאֵינוֹ גוּף וְלֹא כֹחַ-בְּגוּף°; וְשֶׁאֵין לוֹ הִתָּלוּת° בַּזְּמָן; וְשֶׁהוּא, יִתְבָּרַךְ, מְסֻלָּק מִן הַחֶסְרוֹנוֹת°.

השורשים מתחייבים לעיקר מציאות ה'

וְכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ הָאַרְבָּעָה-שָׁרָשִׁים, מְבֹאָר מֵעִנְיָנָם שֶׁהֵם מִתְחַיְּבִים לְעִקַּר "מְצִיאוּת ה'". כִּי אִם לֹא יִהְיֶה הוּא, יִתְבָּרַךְ, אֶחָד, בְּלִי שׁוּם-הַרְכָּבָה – לֹא יִהְיֶה מְחֻיַּב-הַמְּצִיאוּת. וְכֵן אִם יִהְיֶה גוּף אוֹ כֹחַ-בְּגוּף, וְכֵן אִם יִהְיֶה לוֹ הִתָּלוּת בַּזְּמָן, שֶׁיִּהְיֶה נִמְצָא בִזְמָן זוּלַת-זְמָן° – יִהְיֶה הַזְּמָן קוֹדֵם לוֹ אוֹ מִתְאַחֵר לוֹ, כְּמוֹ שֶׁיָּבוֹא [מאמר ב, פי"ח], וְלֹא יִהְיֶה, אִם-כֵּן, קַדְמוֹן וְלֹא נִצְחִי. וְלָזֶה מָנִינוּ זֶה-הַשֹּׁרֶשׁ – שֶׁאֵין לוֹ הִתָּלוּת בַּזְּמָן, וְלֹא מָנִינוּ הַקַּדְמוּת כְּמוֹ שֶׁמָּנָה הָרַמְבַּ"ם זַ"ל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִכְלָל בַּשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה הַקַּדְמוּת וְהַנִּצְחִיּוּת°; וְלִדְבָרָיו, שֶׁמָּנָה הַקַּדְמוּת שֹׁרֶשׁ בִּפְנֵי-עַצְמוֹ – הָיָה לוֹ לִמְנוֹת הַנִּצְחִיּוּת גַּם-כֵּן שֹׁרֶשׁ בִּפְנֵי-עַצְמוֹ.

ה' מסולק מן החסרונות

וְכֵן שַׂמְנוּ שֹׁרֶשׁ אֶחָד – שֶׁהוּא, יִתְבָּרַךְ, מְסֻלָּק מִן הַחֶסְרוֹנוֹת, לְבָאֵר שֶׁמְּחֻיַּב-הַמְּצִיאוּת לֹא יִפֹּל עָלָיו° הַשֵּׁנָה וְהַשִּׁכְחָה וְהַלֵּאוּת° וְדוֹמֵיהֶן; וְלִכְלֹל בָּזֶה שֶׁכָּל הַתְּאָרִים שֶׁיְּחֻיַּב שֶׁיִּמָּצְאוּ לוֹ, יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ: הַיְכֹלֶת וְהָרָצוֹן וְזוּלָתָם מִן הַתְּאָרִים, שֶׁאִם לֹא נִמְצְאוּ לוֹ הָיָה חָסֵר, הִנֵּה אָמְנָם יְיֻחֲסוּ אֵלָיו, יִתְבָּרַךְ, בְּצַד° שֶׁלֹּא יִקְרֶה מִזֶּה חֶסְרוֹן בְּחֻקּוֹ•. וְאוּלָם, עַל אֵיזֶה צַד אֶפְשָׁר שֶׁיְּיֻחֲסוּ אֵלָיו אֵלֶּה-הַתְּאָרִים וְזוּלָתָם, הִנֵּה זֶה מִמַּה שֶׁנְּבָאֵר בַּמַּאֲמָר הַשֵּׁנִי, בְּעֶזְרַת הַצּוּר.

כֹחַ-בְּגוּף - כוח רוחני שפועל דרך גוף. **הִתָּלוּת** - תלוי, מוגבל במגבלות הזמן. **מְסֻלָּק מִן הַחֶסְרוֹנוֹת** - שלם ללא חיסרון. **בִּזְמָן זוּלַת-זְמָן** - יהא נמצא בזמן מסוים, ובזמן אחר לא יִמָּצֵא. **הַקַּדְמוּת וְהַנִּצְחִיּוּת** - שה' מעולם היה ולעולם יהיה. **יִפֹּל עָלָיו** - ימצא בו. **וְהַלֵּאוּת** - עייפות. **בְּצַד** - באופן.